Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti *Musiqi elmi, mədəniyyəti və təhsilinin aktual problemləri* №1, 2022, **s. 38-41**
Азербайджанский Государственный Педагогический Университет *Актуальные проблемы музыкальной науки, культуры и образования* №1, 2022, **с. 38-41**
Azerbaijan State Pedagogical University *Actual problems of the science, culture and education of music* №1, 2022, **pp. 38-41**

UOT 372.878

A.M.Məmmədəliyeva
magistrant
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
AZ 1000, Bakı ş., Ü.Hacıbəyli küçəsi, 68
E-mail: aytac.memmedaliyeva@mail.ru

MUSİQİ QABİLİYYƏTİNİN YAŞA GÖRƏ İNKİŞAF XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: *musiqiçi, yaş xüsusiyyəti, inkişaf, qabiliyyət*

Müasir təhsilin aktual problemlərindən biri uşaqların erkən yaşda musiqi tərbiyəsinin formalaşdırılmasıdır. Hər bir insanın istər psixi,istərsə də fiziki inkişafı yaş xüsusiyyətləri ilə bilavasitə bağlıdır. Uşaqlar musiqi fəalliyətinin müxtəlif növlərinə ancaq o halda müvəffəqiyyətlə yiyələnə bilər ki,onun özünəməxsus xüsusiyyətləri nəzərə alınsın.

А.М.Мамедалиева

ВОЗРАСТНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ МУЗЫКАЛЬНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ

Ключевые слова: *музыкант, возрастная особенность, разработка, способность*

Одной из актуальных проблем современного образования является формирование музыкального образования детей в раннем возрасте, так как умственное и физическое развитие каждого человека напрямую связано с возрастом. Дети могут успешно осваивать разные виды музыкальной деятельности только при учете ее специфических особенностей.

A.M.Mamedaliyeva

AGE FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF MUSICAL ABILITIES

Keywords: *musician, age feature, development, ability*

One of the urgent problems of modern education is the formation of children's musical education at an early age. The mental and physical development of each person is directly related to age. Children can successfully master different types of musical activities only if its specific features are taken into account.

Uşaqların erkən yaşda musiqi tərbiyəsi müasir təhsilin aktual problemlərindən biridir və bununla məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin musiqi rəhbərləri məşğul olurlar. Hər bir insanın istər fiziki, istər psixoloji inkişafı onun yaş xüsusiyyətləri ilə bilavasitə bağlıdır. Alimlər sübut edir ki, uşaq doğularkən qabiliyyətlər ona irsən keçmir, lakin o,müəyyən imkanlarla doğulur. Hansı ki, həmin imkanlar uşaqlarda musiqi qabiliyyətlərinin yaranması üçün zəmin yaradır. Psixoloqlar belə hesablar edirlər ki, uşaqlarda musiqiyə maraq,musiqi qabiliyyəti hələ kiçik yaşlarından inkişaf etməyə başlayır. Məhz uşaqlardakı fəallıq, hər şeyə maraq, sərbstlik meyli onların psixi inkişafına aid olunur. Ən son psixoloji-pedaqoji tədqiqatlar göstər-mişdir ki, məktəbəqədər yaşda tərbiyə üçün itirilmiş vaxtı kompensasiya etmək çətindir.

İntensiv inkişaf mərhələsi hesab edilən uşaqlıq bu səbəbdən yaş dövrlərinin təsnifatında xüsusilə seçilir. Məsələn, körpəlik dövründə uşaqlar musiqiyə qulaq asarkən olduqca şən reaksiyalar nümayiş etdirirlər. Hətta onlar musiqinin yüksək və ya əksinə, alçaqdan səslənməsini bir-birindən aydın şəkildə seçirlər. Musiqiyə marağın yaradılması körpənin musiqi inkişafının əsasını təşkil edir. O,körpədə müsbət emosiyalar oyadır ki, bu da öz növbəsində uşağı qarşılıqlı əlaqəyə açıq edir. Maraq insanı aktivləşdirir, onun yaradıcı təzahürlərinin əsası olmaqla onu fəaliyyətə sövq edir. 3 yaşlı uşaq musiqiyə zövqlə qulaq asır və ona emosional reaksiya verir. Ancaq o, musiqini qısa müddətdə dinləyə bilər,buna görə də körpə daim alternativ aktiv və sakit fəaliyyətlər etməlidir, yalnız bu şəkildə eyni musiqiyə, mahnıya bir neçə dəfə qulaq asa bilər və ya fərqli mahnıları dinləyə bilər.

Sonrakı mərhələ uşaq bağçaları ilə davam edir. Uşaq bağçalarında musiqinin həvəskar tədrisinə başlanılır. Bağça yaşlı uşaqlarda ictimai fəallığın yaradılmasında musiqi məşğələləri əhəmiyyətli dərəcədə rol oynayır. Belə ki, bağçada uşaqlara mahnılar oxudulur, rəqslər öyrədilir və cizgi filmindəki məşhur mahnılar dinlədilir, onlar tərbiyəçilərin hərəkətlərini çox diqqətlə izləyirlər. Nəzərə almaq lazımdır ki,müəyyən bir mahnı və ya melodiya olduqca tərbiyəedici xarakter daşıyır. Hansı ki, həmin mahnı və ya melodiyalar lazımi səviyyədə uşaqlara öyrədilir və onlar öyrəndiklərini asanlıqla tətbiq edirlər. Bununla belə onlar ilkin rəqs bacarıqlarına, müəyyən qədər söz ehtiyatına və nəğmə oxumaq qabiliyyətinə yiyələnmiş olurlar. Uşaqlar musiqi fəalliyətinin müxtəlif növlərinə ancaq o halda müvəffəqiyyətlə yiyələnə bilər ki,onun özünəməxsus xüsusiyyətləri nəzərə alınsın. Bütün bunları nəzərə alaraq məktəbəqədər uşaqların ümumi musiqi inkişafının xüsusiyyətlərini aşağıdakı kimi verə bilərik:

1. Emosiya – sadə reaksiyadan,müxtəlif emosional reaksiyaya keçid;

2. Musiqi yaddaşı – müxtəlif musiqi ifadə vasitələrini bir-birindən fərqləndirmə bacarığından irəli gəlir;

3. Musiqiyə münasibət – ilkin musiqi bacarığının əmələ gəlməsi;

Məktəbyaşlı uşaqlarda proses bir qədər mürəkkəbləşir. Belə ki, artıq onlar ardıcıl surətdə təlim almağa başlayırlar. Bu yaş dövründə uşaqlarda mexaniki hafizə

daha güclü olur. Məsələn, irihəcmli bir mətni əzbər söylədikləri halda,onu öz sözləri ilə deməkdə çətinlik çəkirlər. Uşaqların musiqi qabiliyyətinin hərtərəfli inkişafı təlim prosesinin başlanması ilə sürətlə inkişaf edir. **Qabiliyyətlər – bilik, bacarıq və bacarıqların mənimsənilməsini, habelə müxtəlif fəaliyyət növlərinin uğurunu müəyyən edən fərdi xüsusiyyətlərdir.** Uşaqda aşkarlanan musiqi qabiliyyətləri uşağın musiqiçi olacağına zəmanət vermir. Bir çox qabiliyyətlər orqanizmin spesifik xüsusiyyətlərini tələb edən fəaliyyətlərlə əlaqələndirilir.

Şagirdlərin musiqi mədəniyyətinin tərbiyəsi onların musiqi qabiliyyətlərinin inkişafı ilə eyni vaxtda baş verir. Xüsusi qabiliyyətlərin ətraflı təsviri A.G.Şapova məxsusdur:

- musiqinin məzmununu yaşamaq bacarığı;

- musiqi üçün qulaq və ritm hissi;

- musiqiçinin - ifaçının xatirəsi;

- motor və texniki qabiliyyətlər;

- oyuna nəzarət etmək bacarığı.

Alekseyev xüsusi qabiliyyətlərin mürəkkəb kompleksində üç böyük bloku ayırır:

- ümumi bədii qabiliyyət;

- ümumi musiqi qabiliyyətləri (musiqi qabiliyyəti, musiqi və ritm üçün qulaq, musiqi yaddaşı);

- xüsusi fortepiano bacarıqları.

Bu triada yalnız funksional olaraq vahid ola bilər. Aparıcı amil şəxsiyyətin bədii oriyentasiyasıdır. Musiqi təxəyyülü musiqi təsvirləri ilə işləyir. Musiqi obrazları varlıq tərzinə və xarakterinə görə bölünür:

- ardıcıl – daxili eşitmə qabiliyyəti hesabına sabitlənmiş xüsusi həssas mövcudluq yolu;

- Sinxron – vizual ifadələr, musiqi məzmununu əks etdirən tamaşalar. Sinxron və ardıcıl obrazlar bir-birindən ayrı mövcud deyil,ayrılmaz bütövlük təşkil edir. Musiqi obrazlarının yaranması və sabitləşməsi üçün, xüsusi hiss təəssürat-larının toplanması tələb olunur. Emosional-obrazlı və məntiqi təzahürlərin nisbəti musiqi təxəyyülünün xarakterik xüsusiyyətidir. Musiqi təxəyyülü proseslərinin öyrənilməsinin vacibliyi bəstəkarların öz təcrübələrində istifadə etdikləri bədii obrazların qurulması üsullarını nəzərdən keçirmək zərurətinə səbəb olur. Musiqi təxəyyülü proseslərinin öyrənilməsinin vacibliyi bəstəkarların öz təcrübələrində istifadə etdikləri bədii obrazların qurulması üsullarını nəzərdən keçirmək zərurətinə səbəb olur. Bunlara daxildir:

1) aqqlütinasiya (yapışdırma) – texnika müxtəlif obyektlərin hissələrinin, proseslərin yeni bədii hadisəyə birləşməsini nəzərdə tutur. Aqqlütinasiyadan istifadə etməklə əldə edilən təsvirlərin klassik nümunələri su pərilərinin, əjdahaların, kentavrların və digər oxşar nağıl və ya mifik personajların təsvirləridir. Onlar musiqi əsərlərində boldur;

2) bənzətmə – bu texnikanın köməyi ilə real həyatdakı obyektləri təqlid edən təsvir yaradılır. Bir çox bəstəkarların əsərlərində bu texnikadan kifayət qədər geniş istifadə olunur: heyvanların və ya təbiət hadisələrinin səslərinin səs imitasiyası şəklində;

3) vurğu – musiqidə bu texnikadan istifadə qrotesk obrazların formalaşmasına gətirib çıxarır. Onlar qorxulu-satirik planın mövzuları ilə səciyyələnən müxtəlif musiqi əsərlərində mövcuddur;

4) hiperbolizasiya – texnikadan aşağı və ya şişirtmə effekti yaratmaq üçün istifadə olunur. Gnomların, kikimorların və digər inanılmaz canlıların təsvirləri şəklində müxtəlif musiqi kompozisiyalarında həyata keçirilir;

5) sxemləşdirmə – texnika müxtəlif musiqi obrazlarının xüsusiyyətlərindəki fərqləri hamarlamaq, onların oxşarlıq xüsusiyyətlərini vurğulamaq üçün lazım olduqda istifadə olunur;

6) yığım intensiv analitik və sintetik qavrayış tələb edən ən mürəkkəb bədii texnikadır;

7) anlama və düzəliş – texnika vaxtında yerləşdirilə bilən şəkillər yaratmaq üçün istifadə olunur. Vizual təsvirləri eşitmə təsvirlərinə çevirmək imkanını nəzərdə tutur.

Bütün bu üsullar tələbələrin bədii təxəyyülünü aktivləşdirməyə yönəlib. Musiqililik üç aparıcı keyfiyyətin inkişaf səviyyəsinin vəhdəti ilə müəyyən edilir: ritmik eşitmə, yaradıcı təxəyyül, bütövlük hissi. Musiqi qabiliyyəti musiqinin məzmununu hiss etmək bacarığı ilə birləşərək musiqililiyi təşkil edir.

Məqalənin elmi yeniliyi – ilk dəfə olaraq musiqiçinin tədrisdə yaş xüsusiyyətləri nəzərə alınaraq, araşdırılmışdır. Belə nəticəyə gəlinmişdir ki, yaş xüsusiyyətlərinin nəzərə alınmasının təlim prosesi ilə qarşılıqlı vəhdəti, şəxsiyyətin musiqiçi kimi inkişafında əhəmiyyətli rol oynaya bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Rəcəbov O. "Ümumtəhsil məktəblərində musiqi tədrisi və tərbiyəsi metodikası". Bakı-2010
2. Qədimova J. "Musiqinin tədrisi metodikası". Bakı-2007
3. Məmmədova İ. "Musiqi pedaqogikası". Bakı-2009
4. Vəliyev M. "İnkişaf və yaş psixologiyası". Bakı-2015
5. Həmzəyev M. "Yaş və pedaqoji psixologiyanın əsasları". Bakı-2003
6. Çələbiyev N. "Uşaq psixologiyası", Bakı-2005

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 17.01.2022
Məqalənin təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 18.01.2022
Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 15.02.2022
Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı:
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Mədinə Tuayeva
ADPU-nun Elmi Şurasının 15 aprel 2016-cı il tarixli 15 saylı qərarı ilə çap olunur.